

Доц. Др Наташа Глишић

КОНТИНУИТЕТ СЦЕНСКОГ НАДАХНУЋА: РОДНА ГРУДА У ЕВРОПСКОМ КОНТЕКСТУ

Лука Кеџман: *Петар Кочић на сцени Народног позоришта Републике Српске*, Арт принт, Бања Лука 2009.

Заједно са сликарством, равноправно делећи титулу најстарије од свих уметности, позоришна уметност је и највише подложна осујећењу и неухватљивости. Док је драма увек записана и на тај начин материјализована као језичко уметничко дело, позоришно уметничко дело егзистира искључиво само као непосредна комуникација, увек ефемерна. Ограничена на време и место извођења сценског чина остаје у сећању публике. И поред најелоквентнијих и најподробнијих описа представе из пера

најдаровитијих стручњака и мајстора речи, свака реконструкција и критика су недовољне и варљиве, просто улазе у домен апокрифног. Чаролија позоришне представе и глумачка остварења, која никад довољно не можемо описати, само видети, доживети и осетити, увек узмичу речи и чине нас немумштима.

Ипак, реконструкције представе су веома занимљиве и можда најсложенији изазов за проучавање политичких, друштвених, економских прилика у којима су настале, те покушај обнове

естетских критеријума и уметничких вредности одређеног времена. Исто тако су и докази о историји позоришта веома ретки. Осим драмских текстова и позоришних зграда, писани документи су често прави раритети.

Потреба за систематизовањем архивске грађе, сачуване документације која је још увек у поседу приватних лица несвесних њене вредности за историју позоришта и чињеница да не постоји историја позоришта Босанске крајине и били су довољна мотивација аутору ове књиге да крене у истраживачку авантуру.

Тако први део ове монографије носи наслов *Позоришни живот Босанске крајине и Херцеговине*. Пре било какве анализе, неопходно је поменути једину монографију босанскохерцеговачког позоришта чији аутор је истакнути театролог и професор др Јосип Лешић. Чувени професор Лешић у својој књизи *Огледи из историје позоришта Босне и Херцеговине* објављеној у издању Веселина Малеше 1976. године обрађује главне токове у развоју позоришта. Регионалне позо-

ришне појаве остале су на маргини интересовања, те нису добиле значајније место. Кеџман, управо ту проналази свој истраживачки простор и допуњава историју позоришта релевантним чињеницама, чувајући их од заборава, и дајући допринос јаснијој слици покушаја и позоришног живота Босне и Херцеговине, тачније простора које данас у дејтонској Босни и Херцеговини чини ентитет Република Српска.

Након веома оскудних података о средњовековном позоришту, Кеџман нам предочава да забележена жива размена уметника између Дубровника и дворова Котроманића, Косача, Павловића и других, попут сличних појава и театара у европским градовима. Турским освајањем позориште из дворских одаја сели у полумрачне собе приватних кућа, те у облику уличног позоришта на тргове и пијаце. За Босну и Херцеговину остаје недоступна ренесансна еуфорија која је захватила Дубровник, географски тако близу, а културолошки бескрајно далеко.

Позоришни живот је био искључиво везан за путујуће дружине из Хрватске и Србије. Њихов рад је интензивиран у 19. веку, у годинама смене два царства: Отоманског и Аустроугарског, оба, из предострожности и страха, неблагонаклона према позоришту. У то време путујућа позоришта имају просветитељску, културолошку, политичку и националну мисију и буде националну свест код гледалаца својим репертоарским потезима у којима обрађују приче из “славне прошлости”. Не смемо занемарити чињеницу да је низак ниво образоване и писмене публике, тако да је улога позоришта јача и значајнија, нарочито што је позориште представљало место где се могло створити друштвено мишљење и сањати сан о слободи, тада поробљених народа Босне и Херцеговине.

Надаље, Кеџман наводи прве дружине, дружине Фотија Ж. Иличића и Ђуре Протића, које су 1881. године тражиле одобрење за одржавање позоришних представа. Иличић је раније већ био у Босни са путујућим позориштем Павла Паје Степића осно-

ваним 1863. године од незадовољних глумаца Српског народног позоришта из Новог Сада. Позориште је дакле опасан медиј у 19. веку. Извештаји месних доушника, новински чланци, богата и прецизна аустроугарска административна делатност, приватна писма остали су драгоцени извори који су послужили за извођење реконструкције позоришних дешавања. Позориште је представљало место где се могло стварати друштвено мишљење и сањати сан о слободи поробљених народа у Босни и Херцеговини. Занимљив податак је и оснивање професионалних позоришта на немачком језику.

Друга половина 19. века тачније од чувене 1848. године, године Вукове реформе и штампања значајних наслова на српском језику, долази и дио политичких промена, рушења царевина, технолошког напретка .

Све то утиче на догађаје који су претходили оснивању првих позоришта. Прво босанскохерцеговачко позориште је основано на Васкрс 1898. године у Тузли. Михајло Црногорац, син угледног трговца и подградона-

челника Тузле Живка Црногорца, основао је прво позориште. У то време у Бањалуци су деловала национална певачка друштва: *Јединство*, *Нада* и *Слога*. Међу овим друштвима нити једно није имало позоришни предзнак, мада су на репертоару видљиви покушаји позоришних инсцениција, што Кеџман поткрепљује документима, плакатима и програмима њихових свечаности илустрованих у књизи, тако да је и то један од разлога што се на оснивање првог позоришта у Бањалуци чекало до 1930. године. Бан Светислав Тиса Милосављевић, утемељивач модерне Бањалуке и човек заслужан за развој Бањалуке, је основао прво позориште у Бањој Луци – Народно позориште Врбаске бановине. Позориште ће девет пута мењати име до данашњег назива Народно позориште Републике Српске, а у седамдесет девет година постојања промениће тридесет управника. Кеџман наводи сва имена које је позориште носило и имена његових управника.

Други део ове књиге носи поднаслов *Европски оквири Кочићевог дела*. Кеџман смешта Кочића

у контекст модерне европске литературе указујући на тематску одређеност и спецификум родне груде који превладава у избору ликова и миљеу који Кочић слика, али поштујући структуру модерне европске приповетке. Исто тако овај “горштак вреле ћуди”, борац за правду, народни трибун и велики писац опробао се и у другим жанровима: лирици, новели, драми, сатири. Петар Кочић, јединствена појава препознатљива по преплитању приватног, политичког и књижевног живота. Трајање његовог дела на сцени народног позоришта од његовог оснивања 1930. године, па све до 2005. године, што је период који Кеџман обрађује у овој монографији, указује на духовну окосницу и неговање националног репертоара куће поштовањем и постваљањем његових дела на сцену. У тих 77 сезона Кочићева дела су доживела 20 премијера или обнова на сцени Народног позоришта.

Јазавац пред судом је свој позоришни живот почео обележавањем прве годишњице позоришта 18.10.1931. у режији Душана Раденковића, да би своју прву

обнову имао већ следеће сезоне 1932/33. у редитељском читању Јована Јеремића. У овој представи се први пут појављује Владо Зељковић, тада млади глумац, у улози Писарчића, који ће касније постати надалеко чувен и познат по својој глумачкој интерпретацији Давида Штрпца. Први пут у режији Ахмеда Мурадбеговића, у трећој поставци *Јазавца* на даскама бањолучког позоришта, Зељковић тумачи лик Давида Штрпца, премијерно изведен 16.10.1955. Зељковић преузима бригу о представи и обнавља је у сезони 1956/57/ и игра 13 представа, а потом је поново обнавља у сезони 1960/61. поводом тридесет година рада Народног позоришта и уметничког рада Владе Зељковића. Четврта поставка *Јазавца пред судом* у режији Предрага Динуловића одиграна је у Битољу 16.3.1970. године. Позориште је тада после катастрофалног земљотреса који је погодио Бањалуку било на југословенској турнеји. У главној улози је поново Владо Зељковић, а ова инсценација ће имати најдужи позоришни живот и остаће на репертоару закључно са сезоном 1979/80. Јазавец пред судом се

поново обнавља у сезони 1992/93. премијерним извођењем у Раковици са Бошком Ђурђевићем у улози Давида Штрпца, који ће наследити Зељковићев ентузијазам и играти овај лик све до 2005. године. За сада последње редитељско читање Павла Лазића овог Кочићевог комада настало је у копродукцији Народног позоришта Републике Српске и Звездара театра из Београда 2006. године. Лик Давида Штрпца отелотворио је Петар Краљ.

Дакле, Јазавец је за све време постојања Народног позоришта присутан на његовој сцени и игран готово 300 пута.

Кецман веома прецизно, аналитички, са обиљем информација и чињеница из којих изводи закључке, мноштвом фотографија којима поткрепљује речено и спасава од заборава одиграно, наводи и све остале драматизације Кочићевог дела, те драматизације романсираних биографија овог великог писца, анализирајући њихову драматуршку структуру, и реконструишући представе које није гледао, а о онима чији је судионик био износиће театролошка запажања.

Тако, у овој монографији, своје поглавље имају Михизова драматизација приповедака *С планине и испод планине*, драматизација *Суданије* из пера Зуке Џумхура, драматизација циклуса приповедака *Јауци са Змијања* дело Јована Путника под насловљено као *Крајишка легенда*. Први драмски текст о Кочићу је дело драмског писца Мирослава Јанчића наслова *Бунџија*. Гојко Бјелац и Ранко Рисојевић су аутори драмског текста *Кочић*, који је у радној верзији носио наслов *Play Kočić*, а у поднаслову фантазмагорија у 13 слика. Жељко Стјепановић потписује драматизацију истоименог романа Гојка Бановића: *Петар Кочић*.

Петар Кочић на сцени Народног позоришта Републике Српске је монографија која се придружује театролошким студијама и чувању од заборава ове најстарије од свих уметности, подложне заборава и осујећењу у свој ефемерности њене природе. Ова књига треба да је само један у низу истраживачких подухвата који ће дати допринос унапређењу и очувању позоришне културе, позоришне уметности и театролошких анализа позоришног живота. Она је чување од заборава судбине једног писца и неухватљивих инсценација његовог дела на позорници националног театра, чија мала (камерна) сцена однедавно носи назив овог великог писца.